

УДК 338.48-6:7.033.3(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/2786-5843/2025-4-8>

АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ФЕНОМЕНУ УКРАЇНСЬКОГО БАРОКО

Дарчик Максим Анатолійович

аспірант,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0009-0004-0128-2860

Актуальність дослідження: українське бароко як унікальний культурно-мистецький феномен XVII–XVIII століть має значний, але досі недостатньо реалізований туристичний потенціал. В умовах зростання інтересу українців до національної історії та культури, особливо в період повномасштабної російської агресії, актуалізується потреба в системному дослідженні та визначенні можливостей використання українського бароко для розвитку культурного туризму. **Предмет дослідження:** туристичний потенціал феномену українського бароко як складного культурно-мистецького явища, що охоплює архітектуру, мистецтво, освіту, духовність та національну ідентичність. **Мета дослідження:** визначення ключових аспектів дослідження туристичного потенціалу феномену українського бароко через історико-часовий, державницько-національний і геопросторовий виміри для обґрунтування перспектив його використання в культурному туризмі. **Методологія дослідження:** системно-структурний підхід, культурно-стилістичний аналіз Д. Чижевського, методи геопросторового аналізу, історико-культурний метод, методи аналізу та синтезу, порівняльний аналіз регіональних особливостей. **Результати дослідження:** визначено три основні аспекти дослідження туристичного потенціалу українського бароко – історико-часовий (еволюція феномену протягом XVII–XVIII століть у зв'язку з козацькою державністю), державницько-національний (роль бароко у формуванні національної ідентичності та культурної пам'яті), геопросторовий (територіальне поширення, регіональні школи та взаєморозташування об'єктів). Виявлено, що феномен охоплює три періоди розвитку (раннє бароко – 1648–1680, високе – 1680–1740, пізнє – 1740–1770 рр.) та чотири регіональні школи (київську, чернігівську, полтавську, слобожанську). Обґрунтовано унікальність українського бароко як синтезу європейських барокових форм з автентичними українськими традиціями. **Сфера застосування результатів:** розвиток культурного туризму, розробка туристичних маршрутів барокової спадщини, формування освітніх програм, збереження та популяризація національної культурної спадщини. **Висновки:** українське бароко як багатовимірний культурно-мистецький феномен має значний туристичний потенціал. Комплексний підхід до його дослідження через історико-часовий, державницько-національний і геопросторовий аспекти дає змогу розкрити його унікальність та обґрунтувати перспективи використання в розвитку культурного туризму України.

Ключові слова: українське бароко, туристичний потенціал, культурний туризм, культурно-мистецький феномен, козацька доба, національна ідентичність.

ASPECTS OF RESEARCHING THE TOURISM POTENTIAL OF THE UKRAINIAN BAROQUE PHENOMENON

Darchyk Maksym Anatoliiovych

Postgraduate Student,

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

ORCID ID: 0009-0004-0128-2860

The relevance of the research: Ukrainian Baroque as a unique cultural and artistic phenomenon of the 17th–18th centuries represents significant but insufficiently realized tourism potential. In conditions of growing interest of Ukrainians in national history and culture, especially during the full-scale Russian aggression, the need for systematic research and identification of opportunities for using Ukrainian Baroque for cultural tourism development is actualized. **Subject of research:** tourism potential of the Ukrainian Baroque phenomenon as a complex cultural and artistic phenomenon encompassing architecture, art, education, spirituality and national identity. **Purpose of the study:** to identify key aspects of researching the tourism potential of the Ukrainian Baroque phenomenon through historical-temporal, state-national and geospatial dimensions to substantiate prospects for its use in

cultural tourism. **Research methodology:** system-structural approach, D. Chyzhevsky's cultural-stylistic analysis, geospatial analysis methods, historical-cultural method, analysis and synthesis methods, comparative analysis of regional features. **Research results:** three main aspects of researching the tourism potential of Ukrainian Baroque were identified – historical-temporal (evolution of the phenomenon during the 17th-18th centuries in connection with Cossack statehood), state-national (the role of Baroque in forming national identity and cultural memory), geospatial (territorial distribution, regional schools and spatial arrangement of objects). It was revealed that the phenomenon encompasses three periods of development (early – 1648–1680, high – 1680–1740, late – 1740–1770) and four regional schools (Kyiv, Chernihiv, Poltava, Sloboda). The uniqueness of Ukrainian Baroque as a synthesis of European Baroque forms with authentic Ukrainian traditions was substantiated. **Scope of application of results:** development of cultural tourism, creation of tourist routes of Baroque heritage, formation of educational programs, preservation and popularization of national cultural heritage. **Conclusions:** Ukrainian Baroque as a multidimensional cultural and artistic phenomenon has significant tourism potential. A comprehensive approach to its research through historical-temporal, state-national and geospatial aspects allows revealing its uniqueness and substantiating prospects for use in the development of cultural tourism in Ukraine.

Keywords: Ukrainian Baroque, tourism potential, cultural tourism, cultural and artistic phenomenon, Cossack era, national identity.

Постановка проблеми. Українське бароко як унікальний культурно-мистецький феномен XVII–XVIII століть становить значну цінність для національної культурної спадщини України. Феномен, що виник у період козацької державності та Гетьманщини, є оригінальним синтезом західноєвропейських барокових традицій з автентичною українською культурою, православною духовністю та народними мистецькими традиціями. Незважаючи на історичну та культурну значущість, за припущенням автора, туристичний потенціал українського бароко як багатогранного феномену залишається недостатньо дослідженим та не є реалізованим у повній мірі.

В умовах зростання інтересу до України на міжнародному рівні та підвищення національної самосвідомості в Україні, особливо в період повномасштабної російської агресії, актуалізується потреба в системному підході до вивчення туристичного потенціалу українського бароко. Феномен охоплює не лише архітектурні пам'ятки, але й музику, літературу, освіту, живопис, традиції та спосіб життя епохи. З огляду на відокремлення невіршених частин загальної проблеми дослідження туристичного потенціалу українського бароко потребує комплексного підходу, що інтегрує історико-часовий, державницько-національний і геопросторовий аспекти дослідження. Кожен із цих аспектів розкриває окремі виміри багатогранного феномену та його туристичної привабливості, що є необхідною передумовою для

розробки ефективних стратегій збереження, популяризації та використання барокової спадщини у сфері туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження феномену українського бароко має тривалу історіографічну традицію. Фундаментальний внесок у вивчення українського бароко зробив Дмитро Чижевський, який розробив методiku культурно-стилістичного аналізу й обґрунтував сприйняття бароко як окремої культурно-історичної епохи [10]. Його концепція «теорії культурних хвиль» стала основою для розуміння еволюції культурних стилів, включно з українським бароко. Чижевський визначив характерні риси бароко: любов до складної кривої лінії, потребу в перемінах та трагічному напруженні, схильність до перебільшень, гіпербол і парадоксів, декоративність мистецтва. Архітектурну складову українського бароко досліджували В. Вечерський [5] та Г. Лукомський [12]. Вечерський запропонував термінологію «бароко українське» для позначення стилю та доби в архітектурі України другої половини XVII–XVIII століть, виділив етапи розвитку та регіональні особливості. Лукомський наголошував на унікальності церковної архітектури кінця XVII – початку XVIII століття як справжнього українського ренесансу, що дав чимало чудових пам'яток мистецтва.

Національні особливості українського бароко розглядали Т. Березюк [6] та І. Г. Смирнов [18], що аналізували зв'язок українського бароко з процесами національ-

ної ідентифікації та культурної пам'яті. Березюк зазначав, що від початку 1990-х років пошуки державотворчих традицій в Україні супроводжувалися легітимацією історико-культурних процесів, а українське бароко стало частиною канону культурної пам'яті.

Просторові складові культурних явищ досліджували О. І. Шаблій [7, 21], О. Г. Топчієв [19], які розробили теоретичні засади геопросторової організації. Шаблій визначив геопросторову організацію як складне наукове поняття, що об'єднує взаєморозташування об'єктів, просторові зв'язки, територіальні утворення та їх функціонування.

Туристичний потенціал культурно-мистецьких явищ вивчали А. В. Огієнко та М. М. Огієнко [16], М. Мальська та Н. Паньків [13], які розробили підходи до визначення й оцінки туристичного потенціалу територій та об'єктів. Туристичний потенціал пам'яток українського бароко досліджували І. Г. Смирнов, О. О. Любіцева та С. П. Запотоцький [17, 18].

Відокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний доробок у вивченні українського бароко та туристичного потенціалу його пам'яток, українське бароко як феномен та його туристичний потенціал є недостатньо дослідженими. Існуючі праці переважно зосереджені на мистецтвознавчих, історичних або архітектурних складових, тоді як комплексний підхід до визначення туристичного потенціалу з урахуванням різних вимірів дослідження практично відсутній. Зокрема, не вистачає визначення ключових аспектів дослідження туристичного потенціалу українського бароко, які б охоплювали часові, національні та просторові складові феномену. Таким чином, пропонується виділити та інтегрувати історико-часовий, державницько-національний і геопросторовий аспекти у єдину дослідницьку модель для аналізу туристичного потенціалу.

Отже, **метою дослідження** є визначення й обґрунтування ключових напрямків дослідження туристичного потенціалу феномену українського бароко через історико-часовий, державницько-національний і геопросторо-

вий аспекти для створення концептуальної основи використання барокової спадщини в культурному туризмі.

Основний матеріал. Для розуміння туристичного потенціалу українського бароко потрібно спочатку концептуалізувати поняття туристичного потенціалу культурно-мистецьких явищ. Культура, за визначенням ЮНЕСКО, є «набором відмінних духовних, матеріальних, інтелектуальних та емоційних особливостей суспільства чи соціальної групи, що охоплює не лише мистецтво та літературу, але й спосіб життя, способи спільного існування, системи цінностей, традиції та вірування» [1].

Узагальнюючи різні підходи до визначення туристичного потенціалу [16], можна сформулювати, що туристичний потенціал – це сукупність туристичних ресурсів і можливостей певної території, туристичного ресурсу або об'єкта, які мають перспективу використання для розвитку туризму. Отже, туристичний потенціал культурно-мистецьких явищ – це сукупність можливостей використання властивостей певного культурно-мистецького явища, які мають перспективу використання для розвитку туризму.

Культурний туризм, за визначенням ЮНВТО (2017), є «видом туристичної діяльності, в якому головною мотивацією відвідувача є вивчення, відкриття, досвід і споживання матеріальних і нематеріальних культурних пам'яток / продуктів у туристичному місці» [3]. Між культурно-мистецьким явищем і культурним туризмом існує безпосередній зв'язок, адже різні елементи культури та її напрями постають об'єктом зацікавлення туристів.

Бароко (італ. *barocco* – «дивний, химерний») – напрям у мистецтві та літературі XVII–XVIII ст., якому належить важливе місце в поступі європейської культури [4]. Українське бароко являє собою складний культурно-мистецький феномен, що охоплює різні види мистецьких творів, складових культури та способу життя, що відповідають історичній епосі, у якій поєдналися європейські тенденції з унікальними українськими традиціями.

Термін «феномен» застосовано не випадково. Феномен (від грецьк. *φαινόμενον* – «те, що з'являється») означає рідкісне, незвичайне, виняткове явище, єдине у своєму роді, взяте у його цілісності, у єдності з його сутністю [20]. Українське бароко, як незвичайне та виняткове явище, що поєднало європейські й автентичні українські елементи, дійсно є культурно-мистецьким феноменом.

Дмитро Чижевський запропонував розглядати бароко як окрему культурно-історичну епоху через методику культурно-стилістичного аналізу [10]. Головним завданням дослідника історії культури він вважав не вигадання цілісності через добір фактів, а її відкриття. Під стилем Чижевський розумів поєднання мистецьких ідеалів, смаків і характерних рис творчості митців певної доби. Барокові твори характеризуються стремліннями до перебільшень, гіпербол, захопаністю в парадокси та любов'ю до всього чудернацького, незвичайного, гротескного.

Українське бароко часто називають козацьким, відповідно до епохи, або мазепинським, оскільки воно отримало свій найбільший розвиток у часи гетьманства Івана Мазепи [5, 12]. В. Вечерський визначає «бароко українське» як стиль і добу в архітектурі України другої половини XVII–XVIII ст., виділяючи бароко мазепинське як етап найповнішого розвитку стилю. Г. Лукомський писав про найцінніші українські пам'ятки кінця XVII – початку XVIII століття як про справжній український ренесанс, що дав не один десяток чудових пам'яток мистецтва [12].

Отже, **історико-часовий аспект дослідження** українського бароко передбачає його розгляд як культурно-історичної епохи, що виникла і розвинулась у конкретних історичних умовах XVII–XVIII століть. Особливістю українського бароко є його органічна вплетеність у добу Гетьманщини, період козацької державності, та європейські культурні трансформації.

Формування українського бароко відбувалося на тлі глибоких соціально-політичних трансформацій, що розпочалися із Хмельнич-

чини (1648–1657 pp.). Національно-визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького створила принципово нові умови для розвитку української культури, звільнивши її від польсько-католицького культурного домінування та створивши простір для синтезу західноєвропейських барокових впливів з автентичними українськими традиціями. Козацька революція призвела до формування нової соціальної еліти – козацької старшини, яка стала основним замовником мистецьких творів і архітектурних споруд. Важливу роль у становленні стилю відіграла освітня реформа, ініційована православним духовенством. Заснування та розширення діяльності Києво-Могилянської академії у 1615 та 1632 pp. створило інтелектуальний осередок, де відбувалося засвоєння західноєвропейських філософських і богословських концепцій, включно з естетикою бароко.

Еволюцію українського бароко можна поділити на три періоди [11]:

1. Раннє (геометричне) бароко (1648–1680 pp.) – період формування стилю, що характеризувався відносною простотою форм зі збереженням національних композиційних принципів. На цей період припадає будівництво Іллінської церкви в Суботіві (1653) та Миколаївського собору в Ніжині (1655–1658). Період Хмельниччини заклав основи раннього етапу, коли утворення козацької держави створило сприятливі умови для церковного будівництва, що відповідало ідеологічним потребам нової влади.

2. Високе (середнє) бароко (1680–1740 pp.) – період найбільшого розквіту стилю. Мазепинська доба (1687–1708 pp.) стала періодом найбільшого розквіту українського бароко. Гетьман Іван Мазепа, отримавши європейську освіту, усвідомлював значення культурного розвитку для зміцнення державної ідентичності України. Під його патронатом відбувалося масштабне будівництво: Микільський собор у Києві (1689), Хрестовоздвиженський у Полтаві (1709), Георгіївський собор Видубецького монастиря (1696–1701), церква Катерини в Чернігові (1715), Преображенська церква у Великих Сорочинцях

(1732) та ін. [11]. Саме в період високого бароко церковна архітектура набуває найбільш характерних для цього стилю рис із притаманними йому оригінальною формою бань, плавністю й мальовничістю ліній, пишністю декору.

3. Пізнє бароко (1740–1770 рр.) – перехідний до класицизму період. Відзначається більшою лаконічністю та переходом від вибагливих силуетів до простих геометризованих із використанням чистого класичного ордеру. Період панування пізнього бароко – це часи О. Розумовського і Малоросійської колегії. Найвідоміший архітектор пізнього бароко – І. Григорович-Барський, найвідоміші храми і дзвіниці – церква Різдва Пречистої в Козельці (1752–1764), дзвіниця на Дальніх печерах у Лаврі (1754–1761), дзвіниця на Ближніх печерах (1759–1762) [11].

Процес занепаду українського бароко розпочався в середині XVIII століття під впливом кількох взаємопов'язаних чинників. Ліквідація автономного статусу Гетьманщини та посилення російського централізованого управління призвели до скорочення джерел фінансування церковного будівництва. Імператорські укази про секуляризацію монастирських земель (1764 р.) позбавили церкву основних матеріальних ресурсів. Одночасно відбувалася зміна естетичних смаків під впливом поширення класицистичних тенденцій із Санкт-Петербурга.

Відродження інтересу до українського бароко розпочалося в період національного відродження наприкінці XIX – на початку XX століття. У період незалежності України (з 1991 р.) розпочався новий етап осмислення та практичного відродження. Найвидатнішим прикладом стала реконструкція Михайлівського Золотоверхого монастиря в Києві (1997–2000 рр.).

В умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну набули більшого значення питання історії, національної спадщини, ідентичності та самосвідомості українців, а українська культурна спадщина отримує більше уваги не лише серед співвітчизників, а й за кордоном. Українське бароко виступає унікальним культурно-мистецьким

стилем, що дає змогу відрізнити українську культуру від інших.

Дослідження феномену українського бароко в контексті **державницько-національного аспекту** розкриває його фундаментальну роль як культурного коду української нації. Культурні коди українського бароко розкривають всю повноту й неповторність духовного життя українського народу. Провідною рисою українського бароко є його емблематичний або символічний характер, що проявляється в архітектурі, образотворчому мистецтві, філософських текстах і полемічних творах.

Епоха бароко в Україні – це час утворення української козацької держави і період розквіту українського мистецтва – музики, літератури, архітектури. Драматичний дух епохи бароко – дух грандіозних духовних поривань і водночас усвідомлення ілюзорності й марноти всіх земних досягнень – якнайточніше резонував із реаліями бурхливої історії тогочасної України. Якщо в Західній Європі бароко тривало декілька десятиліть, то в Україні ця епоха розтягнулася майже на двісті років – упродовж XVII і XVIII ст. – та мала визначальний вплив на формування модерної української самосвідомості [15].

Термін «українське бароко» набув ширшого розуміння у XX ст., оскільки стиль підхопили українські митці інших напрямів культури та мистецтва. Особливо показовим є використання орнаментів українського бароко в державній символіці періоду національно-визвольних змагань. Видатний український художник-графік Георгій Нарбут під час оформлення першого грошового знака УНР – купюри вартістю 100 карбованців (1917 р.) – застосував вишукані орнаменти в дусі українського бароко XVII–XVIII століть. Під час гетьманату Павла Скоропадського (1918 р.) традиція продовжилася. Також це напрям українського авангарду 1920 рр. – «бойчукізм» та діяльність Алли Горської (1929–1970 рр.), монументальні роботи якої були міксом українського бароко та мексиканського монументалізму.

Українське бароко виконувало важливу функцію збереження культурної автентич-

ності в умовах поступового послаблення політичної автономії. На відміну від західно-європейського, українське бароко характеризувалося стриманішими орнаментами та спрощеними формами, що відображало прагнення до культурної самобутності. Процес занепаду стилю в середині XVIII століття був прямо пов'язаний із ліквідацією автономного статусу Гетьманщини та посиленням російського централізованого управління [17].

Сучасні дослідники відзначають, що відновлення втраченого пласта бароко створює в сьогоденні орієнтир для пошуку власної культурно-національної ідентичності. Через використання елементів культурного коду бароко реактивується культурна пам'ять, яка виявляє спосіб самоідентифікації української нації. Так, український дослідник Тарас Березюк вважає, що від початку 1990-х років пошуки державотворчих традицій в Україні супроводжувалися легітимацією історико-культурних процесів, а українське бароко стало частиною канону культурної пам'яті [6].

Формування ціннісних орієнтирів у дітей та молоді повинно здійснюватися на прикладах героїчної боротьби українського народу за самовизначення, включно з періодом козацької доби. Дослідження українського бароко є особливо актуальним для шкільної та студентської молоді в умовах повномасштабної російської агресії.

Софіївський собор і церкви Києво-Печерської лаври вже є візитівками Києва, а Іллінська церква в Суботові на Черкащині є одним із впізнаваних символів області та зображена на зворотному боці української банкноти вартістю 5 гривень [8]. Михайлівський монастир зіграв важливу роль в історії України й у новітній історії, ставши прихистком для протестувальників під час силового розгону Євромайдану. Нині Михайлівський собор є кафедральним собором Православної церкви України, що додає особливого значення національній пам'ятці [9].

Геопросторовий аспект дослідження полягає в дослідженні геопросторової організації культурно-мистецьких явищ. О. І. Шаблій розглядав геопросторову організацію як складне наукове поняття суспіль-

ної географії, що об'єднує воедино чотири складові: 1) взаєморозташування об'єктів у двовимірному просторі земної поверхні; 2) наявність просторових зв'язків між розташованими у межах земної поверхні об'єктами; 3) існування територіальних суспільних утворень; 4) функціонування територіальних утворень [7, 21].

О. Г. Топчієв розуміє географічний простір як впорядкованість географічних об'єктів відносно земної поверхні та їх просторову організацію. Географічний простір – це множина географічних об'єктів, які мають свої місцеположення, та множина відношень і взаємодій між ними [19]. Окремо виділяють поняття туристичного простору як функціонально окремої частини географічного простору [2, 14].

Дослідження геопросторової організації культурно-мистецьких явищ полягає в дослідженні культурно-мистецьких явищ (матеріальних і нематеріальних) на предмет їх поширення, взаєморозташування та просторових і функціональних зв'язків, обмежених межами територіальних утворень. Загалом поширення спадщини українського бароко здебільшого пов'язане з територією колишньої Гетьманщини та Слобожанщини. Зокрема, розвиток українського бароко як архітектурного стилю охоплює кілька місцевих шкіл: київську, чернігівську (Чернігів, Седнів, Козелець, Новгород-Сіверський, Путивль, Батурин, Глухів), полтавську (Переяслав, Густинь, Великі Сорочинці, Полтава, Мгар) та слобожанську (Суми, Харків, Охтирка, Ізюм) [11]. Так, наприклад, детальний аналіз регіональних варіантів розкриває складну взаємодію загальноукраїнських тенденцій із місцевими особливостями. Київська школа, як найстаріша та найвпливовіша, сформувалася навколо Києво-Могилянської академії та великих монастирських комплексів. Для неї характерною була найбільша різноманітність композиційних рішень, від традиційних хрестово-купольних схем до інноваційних багаторусних композицій зі складними силуетами. Чернігівська школа розвивалася під впливом північного розташування та тісніших контактів із російськими землями. Це позна-

чилося на більшій стриманості декоративного оформлення та частішому використанні симетричних композицій. Чернігівські майстри розробили власні типи дзвіниць і церковних порталів. Полтавська школа формувалася в умовах активної монастирської діяльності, зокрема навколо Мгарського та Густинського монастирів. Для неї характерним було поєднання монументальності форм із витонченістю декоративного оформлення. Полтавські майстри особливо прославилися у створенні багаторусних іконостасів та церковного різьблення. Слобожанська школа виникла на пограниччі України та Росії, що визначило її специфічні риси. Для слобожанської школи характерний помітний вплив традиційної російської архітектури в поєднанні з українською композицією церков. Ці особливості насамперед відчутні в Покровському соборі в Харкові (1689) та Преображенському в Ізюмі (1684) [11].

Геопросторовий чинник відіграє ключову роль у формуванні мистецьких традицій та стилів. Природне середовище, включно з географічними особливостями, кліматом і доступними ресурсами, безпосередньо впливає на доступні матеріали, технології та теми. Територіальні кордони – політичні, соціальні чи культурні – також визначають розвиток і поширення мистецьких явищ. Мистецькі рухи часто виникають у певних географічних районах, відображаючи місцеві традиції, цінності та ідеї. Дослідження географії мистецьких явищ допомагає розкрити зв'язки між мистецтвом і соціальними структурами. Геопросторовий і територіальний аналіз дає змогу зрозуміти, як мистецькі явища взаємодіють із соціальними та культурними практиками на місцевому рівні.

Комплексне врахування всіх трьох аспектів створює концептуальну основу для ефективного використання туристичного потенціалу українського бароко. Це передбачає створення історико-культурних туристичних маршрутів, що інтегрують архітектурні пам'ятки з нематеріальною спадщиною епохи (музикою, літературою, традиціями); розробку освітніх програм для різних цільових аудиторій (школярів, студентів,

іноземних туристів); використання сучасних технологій (віртуальних реконструкцій, цифрових гідів) для популяризації барокової спадщини; формування національного туристичного бренду на основі унікальності українського бароко.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних моделей туристичного використання об'єктів українського бароко, створенні системи оцінки туристичного потенціалу окремих пам'яток, вивченні сприйняття барокової спадщини різними цільовими аудиторіями туристів та аналізі економічних ефектів від розвитку барокового культурного туризму.

Висновки. Дослідження туристичного потенціалу феномену українського бароко потребує комплексного підходу, що інтегрує історико-часовий, державницько-національний і геопросторовий аспекти. Кожен із цих аспектів розкриває окремі виміри феномену та його туристичної привабливості.

Історико-часовий аспект дає можливість простежити еволюцію українського бароко від його зародження в період Хмельниччини (1648–1657) через розквіт у Мазепинську добу (1687–1708) до занепаду в середині XVIII століття. Виділення трьох періодів розвитку (раннє, високе та пізнє бароко) та їх співвіднесення з історичними подіями козацької держави дає змогу створити хронологічну основу для розробки історико-культурних туристичних маршрутів. Відродження інтересу до бароко в період незалежності України, зокрема реконструкція Михайлівського Золотоверхого монастиря, демонструє актуальність цієї спадщини для сучасності.

Державницько-національний аспект розкриває українське бароко як культурний код нації, що зберіг свою актуальність протягом століть. Феномен бароко нерозривно пов'язаний із періодом формування української козацької державності, що надає йому особливого значення для національної ідентичності. Використання барокових мотивів у державній символіці часів Української Народної Республіки та гетьманату П. Скоропадського, їх відродження в мистецтві XX століття засвідчує стійкість цього куль-

турного коду. В умовах повномасштабної російської агресії дослідження та популяризація українського бароко набувають особливої актуальності для формування національної самосвідомості та патріотичного виховання молоді.

Геопросторовий аспект виявляє територіальну організацію барокового феномену, зокрема, через систему регіональних шкіл (київська, чернігівська, полтавська, слобожанська), кожна з яких має унікальні характеристики, зумовлені географічним розташуванням, історичними умовами та культурними впливами. Розуміння цих регіональних особливостей є необхідним

для розробки диференційованих туристичних продуктів, що враховують специфіку кожного регіону. Геопросторовий аналіз дає можливість визначити оптимальні туристичні маршрути, що з'єднують пам'ятки різних шкіл у логічні та доступні для відвідування комплекси.

Актуальність дослідження та використання українського бароко зростає в умовах підвищення інтересу до національної культурної спадщини. Визначені аспекти дослідження формують методологічну основу для подальших наукових розробок у напрямі практичного використання барокової спадщини в туристичній індустрії України.

Література

1. Cultures. United Nations Glossary. URL: <https://policytoolbox.iiep.unesco.org/glossary/cultures/> (дата звернення: 13.11.2025).
2. Warszynska J. Geografia turystyki. Geografia w Uniwersytecie Jagiellońskim. 1849–1999. Т.ІІІ. Rozwoj i dorobek nauk geograficznych w Uniwersytecie Jagiellońskim. Krakow, 1999. С. 383–420.
3. World Tourism Organization. Tourism and culture synergies. UNWTO, 2018. <https://doi.org/10.18111/9789284418978>
4. Бароко. Гром'як Р. Т., Ковалів Ю. І., Теремко В. І. Літературознавчий словник-довідник. Київ : ВЦ «Академія», 2007. С. 78.
5. Бароко українське. Велика українська енциклопедія. 2024, 17 квітня. URL: https://vue.gov.ua/Бароко_українське (дата звернення: 13.11.2025).
6. Березюк Т. Українське бароко в культурній пам'яті. 1990-ті роки. URL: <https://txim.history.knu.ua/article/view/2971> (дата звернення: 13.11.2025).
7. Білецький М. І., Ванда І. В., Котик Л. І. Соціальна географія: словник-довідник. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2014.
8. Дарчик М. А. Архітектурний стиль українського бароко як ресурс розвитку туризму на Середній Наддніпрянщині. Туристичний та готельно-ресторанний бізнес в Україні: проблеми розвитку та регулювання : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції. Черкаси, 2024. С. 120–122.
9. Дарчик М. А. Михайлівський золотоверхий монастир як орієнтир для збереження пам'яток українського бароко. Розвиток туристичного бізнесу та рекреації: досвід, сучасні виклики та майбутні орієнтири : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених та здобувачів вищої освіти. Одеса : Одеський національний технологічний університет, 2025. С. 113–115.
10. Дмитренко В. А. Дмитро Чижевський як дослідник українського бароко. *Молодий вчений*. 2018. № 5 (57). URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6147> (дата звернення: 13.11.2025).
11. Івашко Ю. Стиль бароко в архітектурі українських церков. *Людина і світ*. 1997. № 11–12. С. 12–15. URL: https://risu.ua/stil-baroko-v-arhitekturi-ukrajinskih-cerkov_n40036 (дата звернення: 13.11.2025).
12. Лукомський Георгій Крескентійович. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Лукомський_Георгій_Крескентійович (дата звернення: 13.11.2025).
13. Мальська М., Паньків Н. Туристично-ресурсний потенціал території : підручник. Київ : Видавця ФОП Піча Ю. В., 2022.
14. Музиченко-Козловська О. В. Туристичний простір: сутність, структура та особливості формування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. № 748. С. 332–338.
15. Музична спадщина України [частина ІІ]: духовна музика і музика епохи бароко. Ковчег. 2024, 24 вересня. URL: <https://www.kovcheg.ua/uk/reader/muzichna-spadshchina-ukrayini-duhovna-muzika-i-muzika-epochi-baroko> (дата звернення: 13.11.2025).

16. Огієнко А. В., Огієнко М. М. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 1 (75). С. 31–37. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-5>
17. Смирнов І. Г., Любіцева О. О. Логістика в туризмі : навчальний посібник. Міжнародний туристичний бізнес і логістика в туризмі. Київ : Ліра-К, 2024.
18. Смирнов І., Любіцева О., Запотоцький С. Києво-Поділ як некоронована столиця Гетьманської України: недооцінений туристичний потенціал дестинації. *Theory and practice of physical culture and sports*. 2023. № 1. С. 190–199. <https://doi.org/10.31470/2786-6424-1/2023-190-199>
19. Топчієв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методика : навч. посібник. Одеса : Астропринт, 2005.
20. Феномен. Новий словник методики викладання української мови. 2024, 28 квітня. URL: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D4%E5%ED%EE%EC%E5%ED> (дата звернення: 13.11.2025).
21. Шаблій О. І. Основи загальної суспільної географії : підручник. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003.

References

1. Cultures (n.d.). United Nations Glossary. Retrieved from: <https://policytoolbox.iiep.unesco.org/glossary/cultures/>.
2. Warszynska, J. (1999). Geografia turystyki. In Geografia w Uniwersytecie Jagiellońskim. 1849–1999. T.III. Rozwój i dorobek nauk geograficznych w Uniwersytecie Jagiellońskim (pp. 383–420). Krakow.
3. World Tourism Organization (2018). Tourism and culture synergies. UNWTO. <https://doi.org/10.18111/9789284418978>
4. Baroko. (2007). In R. T. Hromiak, Yu. I. Kovaliv, & V. I. Teremko (Eds.), *Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk* [Literary dictionary-reference book] (p. 78). Kyiv: VTs “Akademiia” [in Ukrainian].
5. Baroko ukraïnske [Ukrainian Baroque]. (2024, April 17). *Velyka ukraïnska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia]. Retrieved from: https://vue.gov.ua/Бароко_українське [in Ukrainian].
6. Bereziuk, T. (n.d.). *Ukrainske baroko v kulturnii pamiaty. 1990-ti roky* [Ukrainian Baroque in cultural memory. 1990s]. Retrieved from: <https://txim.history.knu.ua/article/view/2971> [in Ukrainian].
7. Biletskyi, M. I., Vanda, I. V., & Kotyk, L. I. (2014). *Sotsialna heohrafiia: slovnyk-dovidnyk* [Social geography: dictionary-reference book]. Lviv: LNU im. I. Franka [in Ukrainian].
8. Darchyk, M. A. (2024). Arkhitekturnyi styl Ukrainskoho baroko yak resurs rozvytku turizmu na Serednii Naddniprianshchyni [Architectural style of Ukrainian Baroque as a resource for tourism development in the Middle Dnieper region]. In *Turystychnyi ta hotelno-restoranni biznes v Ukraini: problemy rozvytku ta rehulivannia: materialy XV Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Tourist and hotel-restaurant business in Ukraine: problems of development and regulation: Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference] (pp. 120–122). Cherkasy: ChDTU [in Ukrainian].
9. Darchyk, M. A. (2025). Mykhailivskyi zolotoverhyi monastyр yak oriientyr dlia zberezhenntia pamiatok Ukrainskoho baroko [St. Michael’s Golden-Domed Monastery as a guideline for preserving monuments of Ukrainian Baroque]. In *Rozvytok turystychnoho biznesu ta rekreatsii: dosvid, suchasni vyklyky ta maibutni oriientyry: materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh ta zdobuvachiv vyshchoi osvity* [Development of tourism business and recreation: experience, modern challenges and future guidelines: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Higher Education Students] (pp. 113–115). Odesa: Odeskyi natsionalnyi tekhnolohichnyi universytet [in Ukrainian].
10. Dmytrenko, V. A. (2018). Dmytro Chyzhevskyi yak doslidnyk ukraïnskoho baroko [Dmytro Chyzhevsky as a researcher of Ukrainian Baroque]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 5(57). Retrieved from: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/6147> [in Ukrainian].
11. Ivashko, Yu. (1997). Styl baroko v arkhitekturi ukraïnskykh tserkov [Baroque style in the architecture of Ukrainian churches]. *Liudyna i svit – Man and World*, 11–12, 12–15. Retrieved from: https://risu.ua/stil-baroko-v-arhitekturi-ukraïnskikh-cerkov_n40036 [in Ukrainian].
12. Lukomskyi, Heorhii Kreskentiiovych [Lukomsky, Georgy Crescentievich] (n.d.). *Velyka ukraïnska entsyklopediia* [Great Ukrainian Encyclopedia]. Retrieved from: https://vue.gov.ua/Лукомський_Георгій_Крескентійович [in Ukrainian].
13. Malska, M., & Pankiv, N. (2022). *Turystychno-resursnyi potentsial terytorii: pidruchnyk* [Tourism and resource potential of the territory: textbook]. Kyiv : Vydavets FOP Picha Yu. V. [in Ukrainian].
14. Muzychenko-Kozlovska, O. V. (2012). *Turystychnyi prostir: sutnist, struktura ta osoblyvosti formuvannia* [Tourist space: essence, structure and features of formation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu*

“Lvivska politehnika”. *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku* – *Bulletin of Lviv Polytechnic National University. Management and Entrepreneurship in Ukraine: Stages of Formation and Problems of Development*, 748, 332–338 [in Ukrainian].

15. Muzychna spadshchyna Ukrainy [chastyna II]: dukhovna muzyka i muzyka epokhy baroko [Musical heritage of Ukraine [part II]: spiritual music and music of the Baroque era] (2024, September 24). Kovchek [Ark]. Retrieved from: <https://www.kovchek.ua/uk/reader/muzichna-spadshchina-ukrayini-duhovna-muzika-i-muzika-epohi-baroko> [in Ukrainian].

16. Ohienko, A. V., & Ohienko, M. M. (2020). Teoretychni zasady doslidzhennia turystychno-rekreatsiinoho potentsialu [Theoretical foundations of tourism and recreational potential research]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi* – *Problems of Systematic Approach in Economics*, 1 (75), 31–37. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-5> [in Ukrainian].

17. Smyrnov, I. H., & Liubitseva, O. O. (2024). Lohistyka v turyzmi: navchalnyi posibnyk [Logistics in tourism: textbook]. In *Mizhnarodnyi turystychnyi biznes i lohistyka v turyzmi* [International tourism business and logistics in tourism]. Kyiv : Lira-K [in Ukrainian].

18. Smyrnov, I., Liubitseva, O., & Zapototskyi, S. (2023). Kyivo-Podil as the uncrowned capital of Hetman Ukraine: The underestimated tourism potential of the destination. *Theory and practice of physical culture and sports*, 1, 190–199. <https://doi.org/10.31470/2786-6424-1/2023-190-199> [in Ukrainian].

19. Topchiev, O. H. (2005). *Suspilno-heohrafichni doslidzhennia: metodolohiia, metody, metodyka: navch. posibnyk* [Social-geographic research: methodology, methods, techniques: textbook]. Odesa : Astroprint.

20. Fenomen [Phenomenon] (2024, April 28). *Novyi slovnyk metodyky vykladannia ukrainskoi movy* [New dictionary of methods of teaching Ukrainian language]. Retrieved from: <https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%D4%E5%ED%EE%EC%E5%ED> [in Ukrainian].

21. Shablii, O. I. (2003). *Osnovy zahalnoi suspilnoi heohrafii: pidruchnyk* [Fundamentals of general social geography: textbook]. Lviv : Vyd. tsentr LNU im. I. Franka [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.10.2025

Стаття прийнята 12.11.2025

Статтю опубліковано 22.12.2025